

Костюк В.Л.,
доктор юридичних наук, доцент,
почесний голова ВГОІ «Інститут
реабілітації та соціальних технологій»,
професор Навчально-наукового інституту
права ім. І.Малиновського Національного університету «Острозька академія»,
професор НаУКМА, професор Київського інституту
інтелектуальної власності та права національного
університету «Одеська юридична академія»

ПРАВО НА СОЦІАЛЬНІ ДОПОМОГИ У ПРАВІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Утвердження в Україні сучасної, новітньої моделі соціального захисту тісно пов'язано із якісним та системним реформування права на соціальний захист та інших тісно пов'язаних із ним соціальних прав [1, с.18-19],[2, с. 376-380]. Серед пріоритетів реформи соціального захисту, видається доречною реформа соціальних допомог. Адже, соціальні допомоги покликані гарантувати матеріальне забезпечення окремим категоріям громадян у системі соціального захисту. В Україні за окремими даними за межею бідності перебуває від 60 до 80% населення[3],[4]. Водночас, в умовах сьогодення право на соціальні допомоги є одним із складних правових явищ у праві соціального захисту, що пов'язано із наступним: невідповідність стану розвитку суспільства та держави; відсутність ефективної реформи соціального захисту; складність нормативно-правового регулювання; відсутність чіткої системи соціальних ризиків, з якими закон пов'язує реалізацію права на соціальні допомоги; наявність складних механізмів реалізації, гарантування, правової охорони; наявність складних механізмів захисту; низький рівень соціальних стандартів та гарантій; відсутність державного та громадського супроводу; відсутність ефективного моніторингу; складність нагляду та контролю тощо.

Право на соціальні допомоги є історично зумовленим окремим видом права на соціальний захист. Принагідно нагадати, що згідно ч.1 ст.46 Конституції України «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом»[5]. Право на соціальні допомоги спрямоване за матеріальне забезпечення окремих категорій громадян їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, а також у порядку передбаченому законом.

Правове регулювання соціальних допомог здійснюється, переважно на підставі закону. Відповідні норми права включаються до інституту права соціальних допомог.

Право соціальних допомог – це одним із ключових інститутів права соціального захисту, що включає групу норм права, які покликані регламентувати відносини у сфері соціальних допомог.

Соціальні допомоги – це основний вид соціального захисту, що включає можливість надання особі матеріального забезпечення у грошовій формі, у разі настання соціального ризику, як правило, разово або на певний строк за рахунок коштів бюджету або інших спеціальних джерел. Основні принципи надання соціальних допомог є наступні: верховенство права; пріоритет законодавчого регулювання; відповідність соціальному ризику; адресність та індивідуальний підхід;

прозорість, відкритість, доступність; добровільність; гуманізм; соціальна справедливість; ефективність використання бюджетних коштів та коштів інших спеціальних джерел; прозорість та доступність діяльності уповноважених суб'єктів; державний супровід; громадський супровід; дотримання етичних норм, правил, стандартів;

В умовах реформи соціального захисту, реформування соціальних допомог має провадитися через призму: реформи системи державного соціального захисту; реформи системи соціального страхування; розвитку недержавного соціального захисту; підвищення ефективності, дієвості та доступності права на соціальні допомоги; систематизація та кодифікація законодавства про соціальний захист.

За своєю суттю, право на соціальні допомоги є складним та багатоаспектним соціальним правом. Право на соціальні допомоги включає систему прав на окремі види соціальних допомог (державних та страхових)[6],[7],[8],[9],[10],[11]. На відміну від пенсій, які розраховані на більш тривалий період (тимчасовий або постійний (довічний)[12],[13], соціальні допомоги можуть призначатися, як правило, разово або тимчасово. Водночас, якщо взяти до уваги соціальні послуги, то на відміну від соціальних допомог, вони включають комплекс заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, з метою розв'язання їхніх життєвих проблем. При цьому, складні життєві обставини включають обставини, спричинені інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, життєвими звичками і способом життя, внаслідок яких особа частково або повністю не має (не набула або втратила) здатності чи можливості самостійно піклуватися про особисте (сімейне) життя та брати участь у суспільному житті[12].

Право на соціальні допомоги – це складне, системне соціальне право, яке включає можливість особи отримувати матеріальне забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, а також у порядку передбаченому законом. Основними ознаками права на соціальні допомоги є наступні: складне та системне соціальне право; впливає із змісту права на соціальний захист; функціонує у державному та недержавному соціальному захисті та системі соціального страхування; об'єктом виступає соціальна допомога та окремі її види; правомочними особами є, переважно, соціально вразливі категорії осіб, які не можуть самостійно забезпечити свою життєдіяльність на належному рівні; як правило, гарантується, коли особа не має право на пенсійне забезпечення; підлягає, переважно законодавчому регулюванню; характеризується наявністю специфічних механізмів реалізації, гарантування та правової охорони; визначається, як правило, у співвідношенні із прожитковим мінімумом; підлягає моніторингу, нагляду і контролю.

Основними тенденціями законодавчого забезпечення права на соціальні допомоги є наступні: організація та проведення реформи соціального захисту, урахування міжнародний та національний досвід; забезпечення дієвості, доступності та ефективності механізмів реалізації, гарантування та правової охорони права на соціальні допомоги та окремі його види; здійснення державного та громадського супроводу; новітня систематизація та кодифікація законодавства про соціальний захист; запровадження ефективного моніторингу, нагляду та контролю.

Список використаних джерел:

1. Іншин М.І., Сіроха Д.І. Соціальна держава: сутність і перспективи/М.І. Іншин, Д.І. Сіроха// Актуальні проблеми соціального права: збірник матеріалів учасників всеукраїнських соціальних програм (заходів) ВГОІ «Інститут реабілітації та

соціальних технологій» у 2014 р./За загальною редакцією М.І. Іншина, В.Л. Костюка, В.О. Попелюшка. К.: ПІВГОІ «ІР СТ Україна», 2015. С.17-21.

2. Костюк В.Л. Реформа соціального захисту осіб з інвалідністю у контексті сьогодення: проблеми, виклики та перспективи/В.Л. Костюк//Напрями розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю кафедри трудового та господарського права Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, 3 листопада 2017р.); за заг. Ред.К.Ю. Мельника. – Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2017. – С.376-380.

3. ООН: Близько 60% українців живуть за межею бідності Електронний ресурс: Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/03/30/7139761>.

4. Понад 80% українців живуть за порогом бідності: Електронний ресурс: Режим доступу: http://ipress.ua/news/ponad_80_ukraintsiv_zhyvut_za_porogom_bidnosti__oon_125142.html

5. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996.№30. Ст. 141.

6. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21 листопада 1992 року № 2811-XII. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1993.№5. Ст.21.

7. Про державну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 1 червня 2000 року №1768-III. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2000.№35. Ст.290.

8. Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю: Закон України від 16 листопада 2000 року №2109-III. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2001.№1. Ст.2.

9. Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю: Закон України від 18 травня 2004 року №1727-IV. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2004.№33-34. Ст.404.

10. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 року №1105-XIV. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1999.№46-47. Ст.403.

11. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 2 березня 2000 року №1533-III. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2000.№22. Ст.171.

12. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 року №1058-IV. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2003.№49-51. Ст.376.

13. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 року №1057-IV. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2003.№49-51. Ст.376.

14. Про соціальні послуги: Закон України від 19 червня 2003 року №966-IV. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2003.№45. Ст.358.